

Tandori Dezső

„A pusztulásponatok”

Egy könyvből

Ha Kosztolányinál a „hogyan pusztulunk el?” eseteségeit kerestem, és ha Kosztolányiné közelépsorozata nem lett volna – gyötrelemre – elég, jött Nemes Nagy Ágnes egyik legjobb prózadarabja, a szegény Dide úrról, s bár említettem már, hadd idézzem itt rövidke egészében, már csak azért is, mert céljaimnak megfelelő átkötést jelent a Rilke-előhívás. E könyvemben véletlenül se jutott eszembe önéletrajzot adni, „legfontosabb” tematikus életeseményeimet előszámolni, s lehet, említés esett már róla, hogyan hallgathattam 18 éves kutyakölyök-korom minden szent áhítatával Ottlik Géza társaságában tanárom, N. N. Á. friss Rilke-fordításainak felolvasását a Kékgolyó utcai lakásban, s hogy ah, hahaha, jaj, Ottliknak előtte még a létezéséről sem tudtam, jó, de alig egy év múlva már – *Hajnali háztető* – alapolvasmányom, egzisztencialitásként létezésrészem stb., tehát ha pusztulásponatok kellett, ezt Jékely Zoltán eléggé borzasztó halálától megkaptam. Az *In memoriam*, e nagyszerű sorozat – Domokos Mátyás, majd Sebestyén Ilona, közben főszereplő „bedolgozó” mások, amúgy Réz Pál, Lator László – jóvoltából: meg.

Mit mond szó szerint N. N. Á.? Íme:

Kosztolányi vadromantikáját, ő – jaj! – cselédromantikát mond, ugye, de hát ismerjük tanáromat! párba járhatja... innen a kis részlet.

„Hogy mit szeretek ma benne?” (Mégis, a nagy eltávolodás után) „Az érzelmességét és a tragikumát.” – „A mi költőnk” (mely tipikusan N. N. Á.!.) „tudjuk, szép daliás, lángelméjű, a mi költőnk mindenki szereti. Ennek a napszülöttének, ennek a goethei Weltkindnek a halálát kell végignéznünk a végső nagy versekben, ezt az irodalmunkban oly ritka, metafizikus csillapítószert nélküli meghalást. Hogy az emberiség reprezentatív személyeinek, vagy bármely személynek, műbe rögzített halála miatt katartikus, arra jogunk és okunk van keresni a minél egzaktabb, filozófiai, pszichológiai választ. Én a választ nem ismerem. Annyit tudok csak, hogy az ilyen halál igenis katartikus, sőt, az ilyen halál utáni holtlét is katarzissal telített.” És a rilkei kérdés: „Tudnánk-e mi nélkülük élni?”

* * *

...s kevés híján borzasztónak lehet nevezni, ahogy erre az oly szellemi, világ-érzeti mozzanatocskára – az én számomra, és „na tessék, Kosztolányi, itt van Jékely neked!” – leüt, lecsappan, lezúdul, jön a már korábban oly sokféle esszencialitással jellemzett Poéta konkrétuma; kivonatolva, sehol nem szó szerint Jancsó Adrienne „1982. március...” vázlatcímű írását követve, mint említettem „a Matyiék” kötetéből.

... hogy 19-én este háromnegyed tizenegykor meghalt. No, persze, mondhatnám... s kezdem verseinek idézésével.

*Nem kérdem Tőled, meddig élek:
félek, keveset mondanál,
babonás bölcs óra-madár,
esztendő-osztó berki lélek.*

*Csak arra kérlek, te madár,
minden percem tedd édesebbé,
s oly fuvolásan kiabálj,
mintha nem szólnál soha többé...*

... és hívogatna a halál!

(A kakukkhöz, 1933)

S közli Jancsó Adrienne – J. A., itt, a továbbiakban –, hogy Gy. Jánossal, íróélete odaadó szerkesztőjével, nagy rangú mindenésével stb. éppen az esedékes 70. születésnap ünnepi válogatásához szedegették össze a műveket, s hogy nagyon egyetértettek most is, persze, megint...

Válogatok.

*Mint kőkoporsón ifjú kőkirály
leesett állú, hosszúlábú szobra,
fekszem az ágyon mozdulatlanul,
hideg kezem kegyesen összefogva.*

*... Látom a lelket: lelkeket, szegény
most köt ki gyámoltalanul.*

*Még visszafordul, rám néz s így beszél:
kis gyenge test, te ott maradsz alul,
én most az örök partra, lásd, kiszállok.
Te földbe jutsz, hol madarak, királyok
s kuttyák porladnak, mint a falevél.*

1933

Ám J. A. március 2-án maga dolgaiból hazatérve egy összeomlott Jékelyt talált. Elzárkózott prosztatája egész nem engedte a hólyag ürülését etc. Orvost azon-

nal, műtétjavallat, sürgősség. Katéter és kínjai, megaláztatásai. Újabb eldugulás. Újabb etc.

*Kertünkre illat-mézet trombitálnak,
kórusban a pilledt petúniák.
Tücsök, cigánykám! fújjad, sose szüntesd
gyermekkorunk nyáresteli dalát.
... fújjátok ránk illatos harsonátok!
Akkor úgysem fújhatjátok reánk,
amikor majd sírunkon trombitáltok.*

Szép nyári zenekar, 1934

Jékely, aki nemrégiben akkor már orvoskézre került több, mint aggasztó szív-
dolgai és érrendszeri rémségei okán, jócskán rettegett a haláltól. Ld. itt, később.
A versválogatás, így mondta, legalább három halálfeleltető órája volt.

Ah, pusztuláspontok, percek, órák – és kontra!

Bekerül az ORFI – „Irgalmasok” – kórházába ... ezt a helyet választja, mert szo-
bájának folyosójáról, ha jól mondom, be lehet látni a házukba, igen, lakásukba, ha
nem tévedek. Egy őrült dolog, ugye?

G. Edith emlékére

*Alkonyodik. Az idő hét felé jár.
Másfél órája már, hogy eltemették.
A földben éri már meg azt az estét.
A Nap a Hárshegy oldalán lesétál...*

*...bizton elfelejti hajnalig,
mint ahogy elfeledte annyi szépét.*

Akkor – kis móka? jaj! – J. A. viszi az adminisztrációs anyagot a központibb
kórházba, ahol, mint oly sokszor, *Jékely* az adminisztráción „a Székely bácsi” lesz...

Ő maga, váratlan fordulat, jól beilleszkedett a betegtársaságba. Önáltatás?
Mert attól retteg, ottmarad majd a műtőasztalon. S közben arra is vágyik: legyen
így! Kegyes halál....

Március 16-án megoperálják; ó, hajdani rekod-idők az egészségügyben. Előtte
hosszan integet haza. Integet. Vissza nem fog térni már.

*...akár a füst, ha a pipám kiég...
S egy hajnalon én is némán kiégek.*

Mégis szó szerint kellene idéznem. De nem. Tehát szinte megijedt, mikor az
altatásból magához tért. Annyira felkészült volna a halálra? Most: felvágott has,
kétfelől csakígy a herezacskó – ah, áldás, hogy lézerrel megúsztam a zseniális R.
Imre professzor jóvoltából –, a karjában infúzió csöve, hólyagjában is, jó ég, mi?
Rendeteg vért mosnak ki onnan.

Legkedvesebb szobatársa haldoklik.

Költöztetés más szobába. A halottat elviszik.

Jékely nagyon gyenge. Ordítva tiltakozik a szonda ellen, melyet a prof az orrán át akar ledugni.

Gyorsan megjegyzem magam a klinikán voltam már, az orvos csapatok messze nem azonosak. Hadd említsem a magam ügyéből a drága Miklóst és Krisztinát.

Egy beteg hangvétele, íme...

*Mit kétezerben nem élünk, szegénykém,
az új évezred nem lel itt bennünket;
fekszünk a mélyben, s az ég régi kékjén
...különös új gépek keringnek.
Lebontották a házat, hol születtünk
– mint a Tabánt. Ágyunk, székiünk elégett:
...s hová lettek alakunkról a képek?*

1935

Ezt én írom így. Az eredeti: „falainkról”. De én innen vettem, hogy „külsőt nem tartok”.

Itt Jékely leghíresebb sorainak néhányra jön a versben, de bemutatót nem tartok.

Még – Jékely.

Légcsőben lerakódás, teljes gyöngeség, a test szinte áttetsző és elszáll. Halálhírt kap ráadásul, jó barátét, ez is nagyon hiányozhatott. Alig eszik, de azért... Na.

Látszik, lázas. Érverése... jaj.

De néha feljebb pendül.

Aztán a mélybe le, zuhanás.

Fogsor kikerül, persze, ez plusz mínusz.

Két karban csövek.

Csecsemőként táplálkozik, táplálják.

Évtizedeket öregedett a műtét óta.

Varratkiszedések gyötrése. Belgyógyászati vizsgálat.

Visszaszorítja a megfogott kezét.

Ó jaj, még haldokló kismadaraktól is de ismerjük mi ezt, itthon. Szorítanak.

Aztán...

*Mindig úgy éldegélnek, mintha holnap
örökre elaludnék s álmatag
nézem csontjaim, kik velem loholtak,
s kiket lelkelem csúful magukra hagy.*

*...Gerincemet, melyben csak úgy ropogtak
a csigolyák és lüktetett a vér,
ha majd odvából a velő kirothadt,
felfűzi egy kígyó vagy egy gyökér.*

Kispárnát kér, szorítsák a fejére.
J. A. akkor látja utoljára.

*Rigóbúcsút visszhangzik a medence
vén park szívében, hol nem jár a fény,
mintha egyszer fürödtünk volna benne,
ilyen lilás homályban, te meg én,
mikor a hold kerek volt, mint a lencse.*

*A ritkított, kipusztult temetőre
alkonyfény hullik át a lombokon...*

Ó, és alkalmasint több infarktus. Ld. mindjárt, orvosi csüggedések... Alig-remények.

Minden három pont itt: pusztuláspontok...
Másnap hajnalban J. A. megtudja telefonon, hogy...

In memoriam D. Kosztolányi
az ajánlás.

Olvassuk el az egész verset! Magunkban.

*...Nagy ravatal a farkasréti hegyhát;
kopog esernyőnk ázott sátora...*

*S aztán... a gyertyák és a mécsek
lassan leégnek és elalszanak;
nem bírnák ezt a rettentő sötétet...*

Már nem, jaj, nem akart volna meghalni. Élni akart volna.

...
Bekövetkezett a vég.

* * *

Így, lerövidítve, talán kevesebb borzalmat adok vissza a konkrétumokból, de adok-kapok alapon: még szörnyűsegebb a gyorsaság, a pergőképek, de mintha kimerevítve állnának.

Aztán szerelmesével jár-kel, megállnak Kosztolányi egykori háza előtt, Jékely felkiált:

*ő jár akkor háza körül...
...benyit, bemegy, asztalhoz ül...
... de sosem ír többé, ó, sose fordít.*

1937

A legszebb sorok a fordításról, amióta a világ!

Magamról: ...s talán csodás pillanatban vették észre vérképem hirtelen támadt botrányát: trombocitahiány, de vészes! Nem lesz műtét! Maradok katéteren! Pokol! Pusztulás! De volt mód.

– Jékely? A nem is mindig csak teljesen laikus, sőt, néha kórházpletykai vélekedés – nem klinikámról, nem az Irgalmasokból, de a szakmából is így –: „elvérzett”. „A halál oka: teljes szívizomelhalás.” NOS.

S erre utaltam: Jékely súlyos gyerekkori szívakármiben szenvedett. S ily reménytelen erekkel és „géppel” – szív – 50 évet élhetett volna maximum. 69-et élt. Kímélő életmódot folytatott, mondják. Na ja.

Felfogásom szerint a Szentlélek akarta így. (Bár a Szentlélekről nekem semmit sem szabad...)

Anyjának hangját hallja messzi éjszakán

*Mért a panasz
a pálmás tengereknél?
mér nem vagy az,
mikor olyan boldog fiú lehetnél –*

*Aludj, fiam,
ittthon mindenki jól van.
Ma biztosan
találkozunk éjfélkor fent a holdban.*

1937

* * *

S telt a tömérdek idő, telik a még ki tudja, mennyi. Az idő: az óra? az óta? A meddő, a meddig? S nem meddő, gyötrő? Is-is: kinja-rímes. Is-isten?

Magam: örök rettegésben. Napra nap élek. Sőt, én mindennap *elsősorban* ezt élem.

Mi lesz.

„Folyik, na.” Ezt mondta áldott professzorom. A kedves Miklós urat, „tartófőorvosomat” másfél éve egyfolytában föl kellene hívnom. Kontroll. Most már tényleg fel kell, most aztán már tényleg.

Ezzel nem fejezhetem be a könyvet.

Összefoglalóval se.

Hogy:

„Pusztuláspontjaim...”

Járás szinte nulla. Külsőt nem tartok, külsőm se tart engem. Sok fulladás. Fejfájások sora!

Gyengeség az elbillenésig.

Semmi hajlongás, erőkifejtés. Kapcsolattartás minimuma.

Kevés akarás. Fogaim botránya.

De nagy szívósság. Ld. nem bírok már gépelni. Aztán tessék, hajnalok hajnalán felébredek, madárkám még alszik, feleségem kutyánkkal ma jön meg... mit csinálók?

Mit csináltam?...

Írtam ezt...

Mit?...

* * *

Szinte mindent kétszer meggondolok.

Csak hogy arrébb tegyem-e azt, felvegyem a földről emezt. Mondom, csinálom akkor ezt:

itt...

...abbahagyom.

De három külön pusztulásponntal.

Semmi célra.

De nem is „csak”.

...

És megannyi egyéb:

...